

XÀTIVA EN 1620. VEÏNS, TOPÒNIMS I ASPECTES URBANS

Mariano González Baldoví

1987

En l'Arxiu Històric Municipal de Xàtiva hi ha un expedient retolat amb lletra moderna, "Repartiment de l'aigua de la Font Santa fet en 1620".¹ Es tracta d'una còpia de 1726 d'un cens o padró, encarregat pels jurats de la Ciutat al fuster Joseph Candel i mestre Martí Xixena, obrer de vila. Els comissionats, per a confeccionar-lo recorregueren tota la conducció, descrivint el seu traçat, localitzaren les motes i enumeraren les piletes partidores. Registraren també el nom i adreça de cadascun dels propietaris de parts alíquotes del cabal d'aigua i, en moltes ocasions, la professió o estatus social o civil i les fites de llurs cases. Així mateix, assenyalaren el lloc on estaven les fonts reials i veïnals.

El document ens proporciona una copiosa informació sobre la ciutat de primers de segle XVII, però té alguns passatges de confusa descripció difícil comprensió que, tant podrien deure's a omissions dels autors, com a errors del copista. D'altra banda, ha de ser forçosament parcial per tres causes fonamentals. En primer lloc, malgrat la seua abundància, l'aigua era un monopoli de l'ajuntament. El preu, elevat de

manera artificial, equivalia a mitjans del segle XVI al salari percebut per un manobre en cinc setmanes.² Per això, els veïns que fruiïen d'Aigua Santa a les seues cases eren els de bona posició econòmica, el que vol dir que al cens no trobarem els noms i altres circumstàncies dels que no disposaven d'aquella; és a dir: la majoria dels veïns. El segon motiu és l'existència d'altra font d'abastiment i, per tant, d'altres privilegiats que no estan reflectits en l'esmentat relació, encara que sabem que alguns nobles i convents gaudiren d'ambdues classes de subministrament.

El tercer motiu és que, en la data de la redacció del text, l'antiga moreria estava despoblada, atès que la carta pobla no va ser atorgada fins a 1623³, i per tant, les poques fonts que hi hagueren al dit raval abans de l'expulsió, en aquell moment estaven clausurades i no venen anotades al padró.

Malgrat tot, la minuciositat dels redactors ens permet l'estudi de diversos aspectes força interessants:

a) El traçat del canal i la distribució de les aigües.

¹ *Repartiment de l'Aigua de la Font Santa fet en 1620. Arxiu Històric Municipal de Xàtiva. Lligall sobre "Pleitos, privilegios, processs y capítulos de las acequias de la huerta de Xàtiva". SA. 1821.*

² En 1527 els jurats van vendre una ploma d'aigua a mossén Jeroni Abril, preveres, per 55 sous. *Taula de Consells, folis 474v. AMX. Llibre n.º 4.*

³ CASEY, James. *El Regne de València al segle XVII*. P. 131. Ed. Curial, Barcelona, 1981.

Caseta actual del naixement de l'Aigua Santa

b) La localització de les motes i les fonts reials i veïnals.

c) El sistema de mesures.

d) El nom dels propietaris d'aigua, dels veïns que afrontaven amb ells i dels carrers on vivien, així com el lloc on estaven molts edificis públics, forns, hostals, comerços, etc.

e) L'estudi dels topònims més interessants i la comparança amb els actuals.

f) Les variacions urbanístiques, com ara, la desaparició de carrers per densificació d'habitatges, l'exemple de places per motius comercials, o l'impacte en la xarxa viària de nous edificis.

De tot això parlarem al present treball.

EL TRAÇAT DEL CANAL. DISTRIBUCIÓ DE LES AIGÜES

La Font Santa naix en la partida de Sagres situada al marge esquerre del riu Cànyoles, a uns cinc quilòmetres de la ciutat en direcció oest. El primer document conegut fins ara que esmenta la Font Santa és una concòrdia de 1422 entre els regants de Bellús i la Vila.⁴ Del text sembla desprendre's que la ciutat havia costejat l'aqüeducte feia poc, encara que aquest és un punt a investigar més a fons. La mà d'obra degué estar a càrrec d'obriers de vila i manobres moros, fet que ha donat lloc a errors de datació. Així, en la memòria confeccionada en 1915 per l'arquitecte municipal Antoni Ferrer, autor del projecte de nova conducció, llegim:

⁴ AMX. "Concordia entre los vecinos de Xàtiva ante los comisionados regios sobre distribución de las aguas de Bellús y acequia de la Vila, 1422." *Pleitos, privilegios, etc.*

“No sabemos si sus primeras trazas datarán de época romana o más bien de los árabes; más probable de estos que de aquellos, más amantes de la agricultura y de su fuente principal de riqueza: el agua. Ya en el manantial la cubierta cupuliforme sobre trompas en el paso de la planta cuadrada a la octogonal, y el tragaluz estrellado en la parte superior de la cúpula que cubre el manantial demuestran de una manera evidente su procedencia árabe; lo que no podemos determinar, si estos fueron los primeros en utilizarlas o ya databan de época anterior.”⁵

La majoria de la conducció de l'Aigua Santa és soterrània i està feta de cadufs de ceràmica de forma cilíndrica de llargària i secció variables. La medició feta per mi el passat mes de novembre, donava les xifres següents: al llit del riu, per on passa mitjançant un sífó, varia de 70 a 77,5 cm. de longitud i de 20 a 37 de secció, mentre que a la mota de Caputxins són més regulars, de 87 cm. de llarg i 50 de diàmetre.

El traçat discorre aproximadament paral·lel a la carretera comarcal de Xàtiva al port de L'Olleria, passa per la part alta del municipi de Novetlè, i l'alqueria denominada la Casa Blanca, i, per la part inferior al Camí de la Bola, entra en poblat pel cantó nord-oest de l'antic convent de Caputxins, avui residència d'ancians. Continua per l'interior de les cases impars del mateix carrer de Caputxins, creua les cases del costat sud de la plaça de La Galera i els carrers del Trinquet i les Ànimes; passa després sota l'ala nord del convent de Sant Agustí, l'hort i sagristia del de Sant Domènec, a buscar el carrer de l'Ardiaca i des d'ací la plaça de del Bonaire, i per la banda dels corrals de les cases pars dels carrers de Sant Vicent, Bruns i Segurana, finalitzava a l'altura de la plaça de Sant Pere.

Des del canal principal derivaven altres conduccions, també de terrissa, de menor secció, connectades sempre mitjançant el sistema d'endoll i cordó, que anaven a parar a motes practicables. En aquestes hi havia unes piletes partidores amb tants grifons com concessions abastia, d'on eixien altres conduccions que arribaven, normalment a aixeta corrible, a les fonts reials, veïnals, i particulars. Quan el nivell i extensió de les parcel·les ho permetien, es

bastien petites basses o vivers per a regar els horts urbans en dies preestablerts d'antuvi.

Conducció de l'Aigua Santa al llit del Cànyoles. Noteu els cadufs trencats.

MOTES, FONTS REIALS I FONTS VEÏNALS

L'aqüeducte de la Font Santa tenia en 1620 trenta-sis motes, de les quals hi havia una en la Casa Blanca, tres al raval de la deserta moreria, nou en el de les Barreres, dèsset al quarter de la Ciutat i sis al barri del Mercat. Als plànols van numerades correlativament, però, per raons d'escala, no s'han inclòs les quatre primeres, i per tant, la numeració comença en el cinc. Com al text no hi havia un nom específic s'han relacionat amb nomenclatura actual, posant entre parèntesi la referència antiga.

Motes en l'horta

- 1.—Casa Blanca (*Alqueria de Satorres*)

Motes en la Moreria

- 2.—Localització desconeguda (*del fossar*)

⁵ *El Herald*, 1 de gener de 1916.

Casa de la Verònica al carrer Caputxins

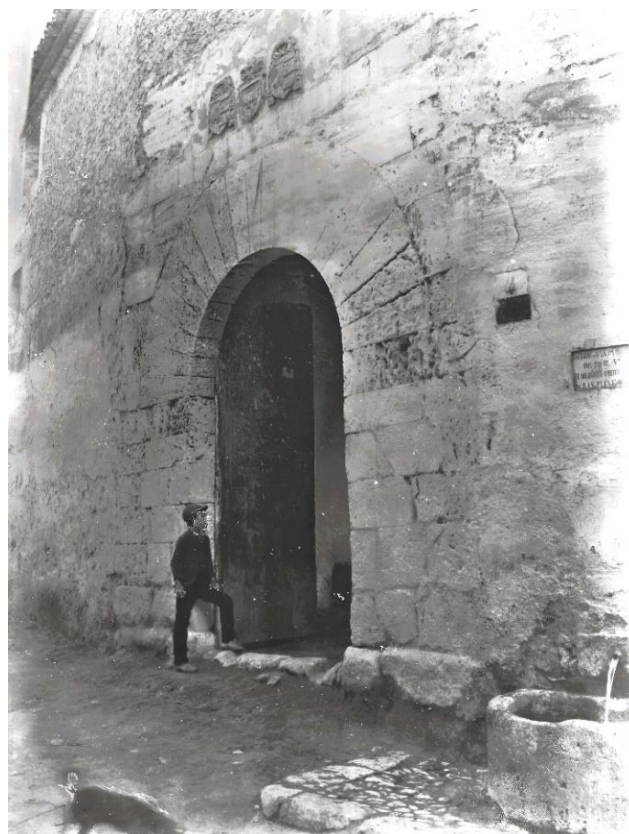
- 3.—Localització desconeguda (*de dins el portal*)
- 4.—Localització desconeguda (*anant devés de la ciutat*)

Motes en les Barreres

- 5.—Hort dels Caputxins
- 6.—Carrer dels Caputxins (*front de la casa y ort de Vicent Pont*)
- 7.—Carrer dels Caputxins (*trenta passes més avant de la antecedent*)
- 8.—Encreuat Caputxins-Om (*Casa de la Verònica*)
- 9.—Encreuat Caputxins-Triada (*en la volta que fa el carrer*)
- 10.—Encreuat Blanc-Font Alta
- 11.—Carrer Blanc
- 12.—Plaça de la Galera (*en front del forn de Montell*)
- 13.—Plaça de la Galera (*a deu passes de la antecedent*)

Motes en la Ciutat

- 14.—Carrer de les Ànimes (*front al Portal de Sant Jordi*)

Font a la porta de la Casa de l'Ardiaca

- 15.—Carrer de les Ànimes (*al costat de la antecedent*)
- 16.—Dins l'església de Sant Agustí (*enfrent de Sant Sebastià*)
- 17.—Al claustre nord de Sant Agustí (*enfrent del Porxet de Sant Sebastià*)
- 18.—Pati del C.P. Taquígraf Martí (*Carrer dels Negres*)
- 19.—Carrer Menor Cuesta (*Puigant al Socós*)
- 20.—Al C.P. Taquígraf Martí en construcció (*Boquera del corral de la casa de Antoni Joan Guitart*)
- 21.—Hort del Convent de Sant Domènec
- 22.—Hort del Convent de Sant Domènec (*junt a la antecedent*)
- 23.—Pujada a la porteria del convent
- 24.—Pujada a la porteria del convent (*junt a la antecedent*)
- 25.—Al corral de l'antic parc de bombers (*darrere de la Casa de les Roques*)
- 26.—Mur de tancament de la Guarderia el Palau (*davall les finestres de la Artriaca*)
- 27.—Guarderia el Palau (*dins de la Casa de la Artriaca enfrent de la porta*)
- 28.—Carrer de l'Ardiaca (*entre Casa del degà y dita Casa de la Artriaca*)

29.—Carrer de l'Ardiaca (*poch més avant de la Casa el degà*)

30.—Carrer Abat Pla (*puigant de la obra de la Seu per a anar a la placeta del Bon Ayre*)

Motes al barri del Mercat

31.—Plaça del Bonaire

32.—Carrer de la Font de Terol (*en lo corral de Julbi el vell*)

33.—Carrer de la Font de Terol

34.—Carrer de la Font de Terol (*junt de la antecedent*)

35.—Carrer de Sant Cristòfol (*damunt de la placeta de Auger*)

36.—Carrer d'Enriques (*carrer de Ivàñez*)

L'anòmala situació de les tres motes de la moreria, a una cota molt més baixa del canal principal i a considerable distància d'aquest, es deu que, antigament, formaven part del sistema de distribució d'aigua de la Sèquia de la Vila. El canvi degué ser a ran de la concòrdia de 1422.

Passant ara a les fonts públiques, cal distingir entre les veïnals i les reials. Les primeres estaven adossades a una casa, normalment en un carrer. Solien tenir el bací d'una peça de pedra picada o marbre groc de Buixcarró i no més de dos grifons. El manteniment i reparacions eren de compte dels veïns del carrer.

Les fonts reials estaven situades quasi sempre al centre d'una plaça. D'enmig de la tassa, de carreus aparellats, redona o poligonal, eixia l'arbre per on pujava l'aigua fins la copa, vessant-la per quatre o més raigs. Sovint estava rematada per un santets. La conservació de la font era a càrrec dels cabals públics de la ciutat. Mitjançant el pacte de 1422, els jurats de Xàtiva s'obligaren a no augmentar les fonts reials ja constituïdes, dues a la moreria, entre el de les Barreres i a no posar-ne més de quatre entre la Ciutat i el Mercat. D'aquestes fonts només en resten la de la plaça de la Font de Sant Joan, no esmentada al Repartiment de 1620, potser perquè en aquelles hores no hi hauria, i la de la Plaça de Roca, amb l'arbre monolític de faïçó gòtica, modificada al segle passa.

Font reial de la plaça de Roca

Han desaparegut les de Sant Miquel i Sant Feliu de l'actual Plaça del Mercat,⁶ així com la de la Plaça de Sant Pere, de la qual es coneixen dos dibuixos acolorits, quasi idèntics, i la primera meitat del segle XVII. Era octògona, amb arbre en forma de balustre i copa gallonada i una estàtua del titular al capdamunt. Unes i altres figuren als plànols parcials amb les lletres V i R.

Fonts veïnals

1.—Encreuat de Novetlè (*del viver que està al portal de dit lloc*)

2.—Encreuat de Pouets-Sant Ramon

3.—Encreuat de l'Om-Sants

4.—Carrer de l'Om

5.—Encreuat Sants-Font Alta

6.—Carrer de la Font Alta (*dita la Font Alta*)

7.—Plaça de Santa Tecla (*al mateix costat de Santa Tecla*)

8.—Encreuat Vera-Santes (*front al cantó de la primera travessa que va devés del portal de Sant Jordi*)

9.—Encreuat Jacint Castañeda-Corretgeria

⁶ Vegeu el plànol de la plaça del Mercat a les "Ordenanzas generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Phelipe". José Estevan Dolz. Valencia, 1750

Font reial dels Porxins de la Fira, a principis del segle XVI. Dibuix de l'AMX

Font de la Petxina (veïnal de Siurana)

10.—Carrer de Sant Agustí o el desaparegut dels Negres (*enfront de St. Sebastià*)

11.—Carrer de Bellver (*vehinal del carrer de Agulló*)

12.—Carrer de Colom (*vehinal del carrer de Borja*)

13.—Carrer de Sant Domènec (*font vehinal de Predicadors*)

14.—Carrer de Peris (*vehinal de Jàfer*)

15.—Carrer de l'Ardiaca (*vehinal de la Artiaca*)

16.—Carrer de Sant Vicent (*font vehinal dita dels Capellans*)

17.—Carrer de la Font de Terol

18.—Placeta d'Auger (*vehinal de Auger*)

19.—Plaça d'Enriques

20.—Carrer de Segurana (*vehinal de Siurana*)

Fonts Reials

1.—Plaça de l'Espanyoleto (*plaça de la Carniceria de les Barreres*)

2.—Plaça de Roca

3.—Plaça de Sant Miquel (*Plaça de les Cols*)

4.—Plaça de les Corts

5.—Plaça de Sant Pere (*Font Reial dels Porchens de Fira*)

EL SISTEMA DE MESURES

La font deixava prop del naixement una part de cabal per engrossir la sèquia de la Llosa. Més endavant, a l'altura de la mota dels Caputxins, cedia una fila dita de Santa o de les Adoberies,⁷ per a regar les partides immediates al raval i

⁷ “Y resultando de ello que los vecinos de la misma que tienen fuentes en sus casas, sólo están obligados a la composición de acequia madre a donde derraman aquellas hasta la salida de esta población, pero no fuera de ella, por

lo que resulta habérceles incluido indevidamente a los reclamantes en el reparto verificado para la composición de la acequia Santa o fila de las Adoberías.... “ AMX, Libro

la Fila del Pla",¹⁰ que una ploma és el calibre o pas d'un anell de bronze, tingut com a patró. I si en dita publicació quedava suficientment aclarit el concepte per a l'Aigua de Bellús, per a la de Santa disposem de dades irrefutables que ho confirmen. D'aquestes n'aportaré quatre: un testimoni documental del segle XVII, dos del XVIII i un del XIX. El primer pertany al "*Repartiment d'aigua de la Font Santa fet en 1620*", i correspon a la introducció de l'informe fet pel fuster:

"Avem vist que el círculo que esta trasat y figurat en la A és la grandària de un ploma de aygua, y el sírculo que està trasat y figurat en la B són dos plomes de aygua, les quals havem tret y provat y comprovat dels ferros que te antichs la dita Ciutat per a patró y model·lo de dit efecte; y així mateix, los he comprovat y proporcionat segons regles dades per diversos autors de geometria, y trobe ser bons, justs y proporcionats. Y per registre y model·lo de dita hechura e fet [*a*] la mida y hechura de dits círculos, dos patrons de llautó ben tornegats y justs y, al cap de dits patrons, he tallat les barres de Aragó, insígnia y armes del present regne de Valencia".¹¹

I al final del manuscrit estan dibuixats el cercle A, amb un diàmetre de 12 mm, i el cercle B de 17 mm de diàmetre.

En 30 de setembre de 1747, Luis Meliana, secretari de l'Ajuntament, va lliurar un certificat on es torna a repetir:

"Previniéndose que cada pluma de agua es como este orificio o circunferencia".¹²

I tot seguit hi ha un redolí exactament igual com el primer del document anterior; (Fig. 1) és a dir: de 12 mm de diàmetre.

Al mateix lligall hi ha altra fulla solta d'una diligència efectuada en 1798, per la qual es donava fe del lliurament a Josef Antonio Cebrián, alferes major, comissari de fonts, de "*Treinta y quatro moldes de diferentes medidas y números de plumas, tanto de una acequia como de la otra*",¹³ referint-se a les de Bellús i Santa. Veiem com, un cop més, s'expressa la ploma com a patró de mesura de secció. Encara en 1841 es torna a insistir en un acord plenari de l'Ajuntament, tan explícit com els anteriors, malgrat la defectuosa redacció d'alguna frase:

"Por el señor don Félix María Julbe se hizo presente que en la acequia Santa faltaban algunos modelos de grifos de tres plumas y media y otros del visorio que últimamente se celebró, por lo cual opinaba que dicho modelo debía entenderse desde un cuarto de pluma, que era la cantidad de agua más pequeña que se conocía, hasta la mayor de 12 plumas, a fin de que qualquiera que fuese la cantidad de agua de una fuente, en lo sucesivo se tenga ya de antemano marcado el redondo o redondez que debe tener el grifo."¹⁴

És evident que per una secció d'una ploma podria passar un litre per segon, però sempre depenent de l'altura de la làmina líquida, de manera que també podrien passar dos litres o més o cap, si no arribara el nivell al lloc on estiguera practicat l'orifici.

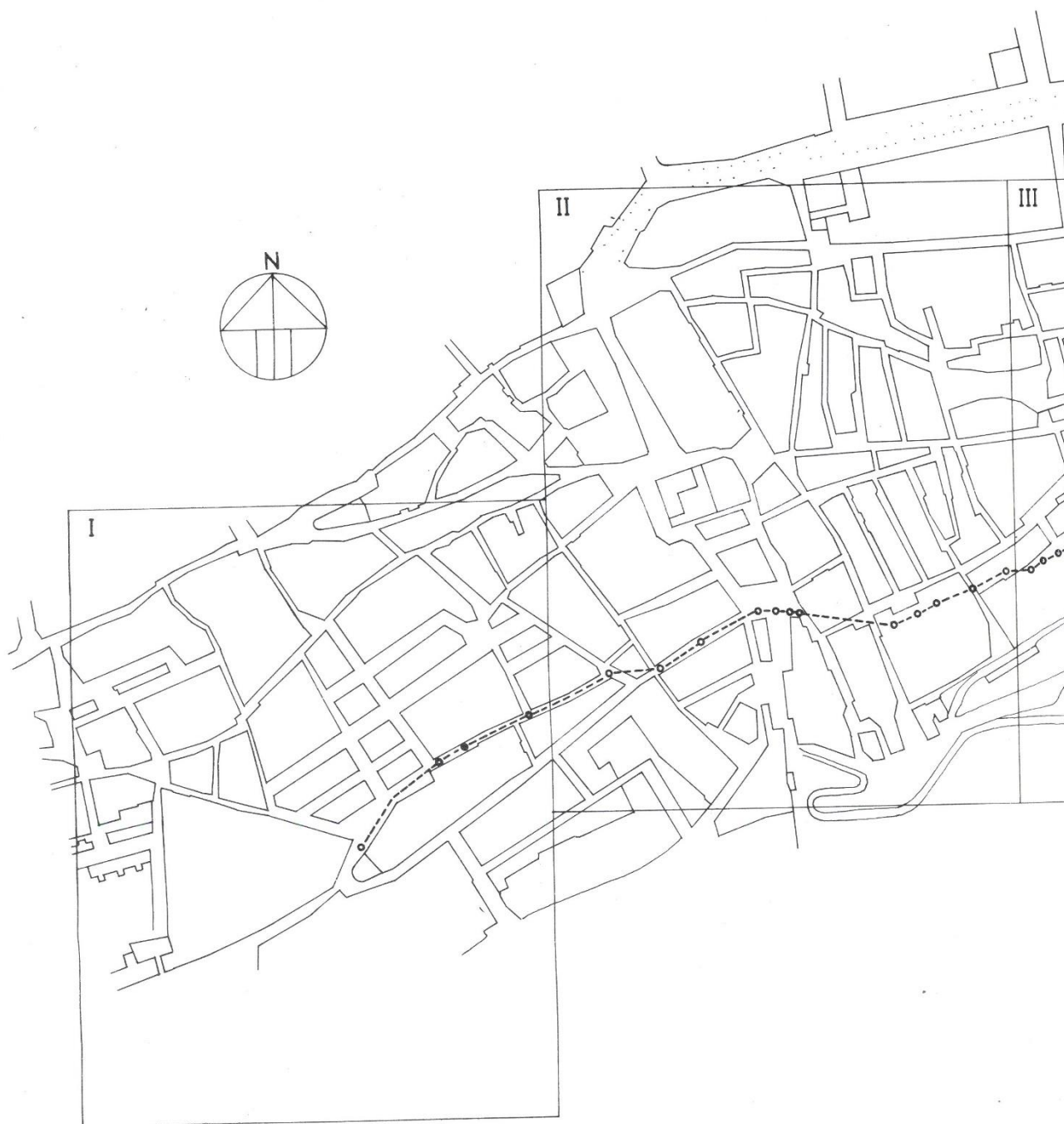
¹⁰ GONZÁLEZ BALDOVÍ, Mariano. "Aportacions a l'estudi històric i tècnic de la Fila del Pla". *Papers de la Costera 3 i 4*. Associació d'Amics de la Costera, Xàtiva juliol 1986.

¹¹ Repartiment de l'Aigua de la Font Santa.

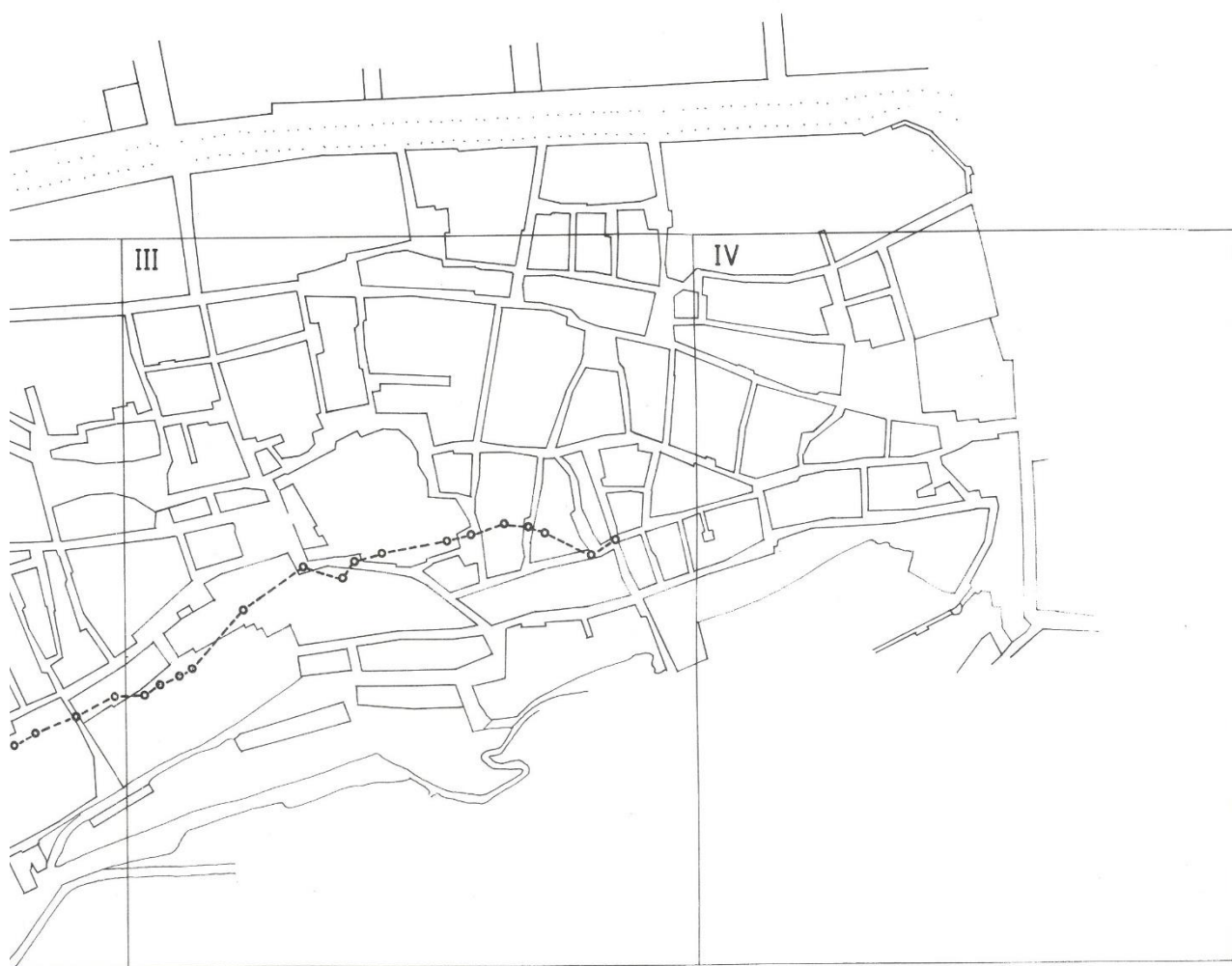
¹² Certificació de Luis Meliana, secretari de l'ajuntament, feta el 30 de setembre de 1747. Expt. n° 2062. Lligall sobre *Pleitos y privilegios*, etc.

¹³ *Anotación de moldes y llaves de las acequias de Bellús y Santa que se entregan al señor don Josef Antonio Cebriá, alférez mayor, comisario de fuentes de la ylustre Ciudad en el corriente año de 1793*. Document d'un foli solt al lligall "*Pleitos y privilegios*, etc.

¹⁴ AMX. Libro de Actas Capitulares de 1841. Acta de 24 de abril. Ff. 164r-164v

Part de ponent del traçat que seguia la conducció d'Aigua Santa per l'interior de la ciutat. La part complementària de ponent continua en la pàgina següent. Els quatre sectors diferenciats amb números romans es corresponen amb els plànols parcials següents. Calcs dels plànols o croquis parcials fets per Vicent Martínez Segrelles

• MOTES
 ---- CANAL

de llevament de la conducció d'Aigua Santa per l'interior de la ciutat. Continuació del plànol anterior

Part

Llavador de la Pl. la Bassa. Foto de Roisín, c 1930

ELS VEÏNS I LES CASES

Amb les dades que proporciona el manuscrit, hem restituit les cases en un plànol actual de la ciutat, diferenciant aquelles la localització de les quals és segura, encara que en ocasions les parcel·les hagen variat, de les d'identificació dubtosa. S'han representat també altres edificis no privats esmentats al text de 1620 i els desapareguts des d'antic, així com carrers, atzacacs i placetes cegats i construïts avui. Igualment, hi figuren els horts, les motes del canal i les fonts veïnals i reials.

El plànol, dividit de ponent a llevant en els sectors I, II, III i IV, es correspon amb el quadre nº 1 a quatre columnes, en la primera de les quals venen ordenats alfabèticament i numerats, tant els propietaris d'aigua com els fronterers, que si

no en tenen, van diferenciats amb una asterisc. La segona columna és la de l'estatus social o professió. En la tercera estan les adreces segons la nomenclatura i ortografia originals i en la darrera hi ha altres dades aportades pel document, en general referides als edificis.

Els números que antecedeixen es corresponen amb el plànol parcial i dins d'aquest amb el de la casa. Les diferents cases d'un mateix propietari tenen número distint. Per a saber a qui pertany una casa només cal buscar el número d'identificació en el llistat. Si pel contrari hom vol saber on estava la o les cases de determinada persona, hi ha que mirar al quadre nº 1 l'adreça que, com s'ha indicat, està expressada amb el nom i ortografia antics, i consultar la llista d'equivalència de topònims al quadre nº 2, que s'acompanya, per tal de trobar el nom actual.¹⁵

¹⁵ No figuren al plànol la plaça de Novetlè, ni l'Alqueria de Satorres, per estar separats del casc urbà. Tampoc s'han grafiat la casa de les Esparces ni la de Jaume Menor i Jaume

Canet perquè no m'ha estat possible identificar el carrer del Comanador Micó.

QUADRE N° 1

Sector	Casa	Nom	Ofici/status	Adreça	Altres
III	1	Adarró, Vda. de		Corregeria Ampla	Casa que abans era de Thomàs Real
II	2	Agulló, Thomàs ¹⁶	ciudadà	Blanch, carrer	Viver y ort
II	3	Agulló, Thomàs	ciudadà	Blanc, carrer	
II	*4	Agulló, Thomàs	ciudadà	Agulló, carrer de	Casa que està son cunyat
II	*5	Agulló, Thomàs	ciudadà	Agulló, carrer de	
II	*6	Agulló, Thomàs	ciudadà	Agulló, carrer de	
II	*7	Agulló, Thomàs	ciudadà	Corregeria	
II	*8	Alarcó, Jaume	notari	Carrer que travesa de la plaça de la Seu al Palau	
II	*9	Alba, Vda na			
II	*10	Albero, forn de	forner	Cols, plaça de les	
II	11	Albero, frare Jaume Lluís	frare predicador	Forn d'Albero, carrer del	Casa que abans era de Francés Albero
II	12	Albero Despuig, Pere ¹⁷		Maluenda, carrer de	
II	*13	Albero Despuig, Pere	ciudadà, jurat	Corregeria	
II	*14	Albero Despuig, Pere	ciudadà, jurat	Corregeria	
II	*15	Albero Despuig, Pere	ciudadà, jurat	Corregeria	
II	*16	Albero, Pere Macià		Cols, plaça de les	
II	17	Alemaný, Vda. de Pere		carrer que va de la Font dels Capellans devés el Mercat	
II	18	Alvares, Dr. Bernabé	metge	carrer que va de la plaça de les Cols al Almodí	Miga ploma que era de na Maluenda
II	*19	Almodí		Plazeta del Almodí	
II	20	Alventosa, Constantí		Corregeria	
II	21	Andrez, Anthony	sombrerer	Corregeria	
II	22	Anguerot, Vd ^a de March Anthony ¹⁸		Carrer anant de la plaça de les Cols al Almodí	
II	23	Anguerot, Vd ^a de March Anthony		Agulló, carrer de	Ara Josepha Barberà de Agulló
II	24	Aparici, doctor	metge	Carrer que va del Portal dels Banys a la plaça de les Cols	
II	25	Aparici, Batíste	cavaller	Porchet de Sent Sebastià, carrer de	
II	*26	Aparici, Batíste	cavaller	Porchet de Sent Sebastià, carrer de	
II	27	Aparici, Batíste	cavaller	Nofre Blay Borja carrer	
II	*28	Aparici, Josep	cavaller	Nofre Blay Borja, carrer	
II	29	Armengot, Miquel Joseph ¹⁹		Sent Sebastià, carrer de	Venuda a Gaspar Teixidor, ciudadà
II	30	Armengot, Miquel Joseph		Porchet de Sent Sebastià, carrer de	Casa que abans era de Vd ^a na Sabata
II	31	Asnar, Joseph	ciudadà	Ramos, carrer de	
II	32	Audivert, mosén Francés	capellà	Corts, plaça de les	

¹⁶ Tomàs Agulló y Almazora (vol dir Alzamora, i era nebot o net d'aquest Tomàs Agulló), "Ingresó en la Orden de Montesa en 1662 y tenía de veintiún a veintidós años, según el testimonio de Frey Diego de Fenollet, del hábito de Montesa, Bayle de Játiva y señor del Genovés y Fenollet. Fueron sus padres don Francisco Juan Agulló y doña María Almazora, naturales de Játiva. Su abuelo paterno don Tomás Agulló, ejerció el cargo de jurado. PASCUAL Y BELTRÁN, Ventura. "Játiva Biográfica", tomo III. Renovación Tipográfica, Valencia 1931

¹⁷ Casat amb donya Josepa Pardo. El seu fill va ingressar en l'ordre de Montesa en 1651. Ibid.

¹⁸ El seu fill, Antoni Anguerot, va ser Síndic de la Ciutat de Xàtiva a les Corts de Monsó de 1626. LARIO, Dámaso de. "El Conde Duc d'Olivares i el Regne de València". Edicions 3 i 4, València 1986

¹⁹ Miquel Armengot era gendre de Marc Antoni Anguerot. Vegeu Urbano Armengot y Anguerot, cavaller de Montesa en Pascual y Beltrán, Op. cit.

II	33	Audivert, Joan ²⁰	ciutadà	Corregeria	
II	34	Audivert, Joan	ciutadà	Seu, plaça de l	
II	35	Bataller, Vicent	calseter	Corregeria	
II	36	Beamunt, don Jordi	noble	Morello, carrer de	Ccasa que solia ser de Morello
II	*37	Beamunt, don Pedro	noble	Corts, plaça de	
II	38	Bella, Gaspar	ciutadà, jurat	Ramos, carrer de	Abans de Pere Ortolà, son sogre
II	39	Bella, Gaspar	ciutadà, jurat	Carrer damunt la Corregeria	
II	40	Belloch, hereus de Macià		Engay, carrer de	
II	41	Berenguer, Melchor	hostaler	Carrer que va de la plaça de les Cols al Almodí	Hostal
II	*42	Berenguer, Melchor	hostaler	Carrer que va de la plaça de les Cols al Almodí	
III	*43	Blasco, Dimes		Corts, plaça de les	
III	44	Blesa, Gaspar	llaurador	Carrer que va de la Seu al Mercat	
II	45	Bono, Francesc ²¹	ciutadà.	Carrer damunt la Corregeria	
III	*46	Borja, Agostí		Carrer de Engay	
II	*47	Borja, Nofre Blay	notari	Nofre Blay Borja, carrer de	
II	48	Borja, Thomàs	cavaller	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer de	
II	49	Borrell, Francesc	cavaller	Carrer damunt la Corregeria.	
II	50	Borrell, Vicent	cavaller	desconeguda	
III	51	Borrell, Vicent	cavaller	Sent Sebastià, carrer de	
III	52	Bru, Jaume	ciutadà	Carrer que va a la Font dels Capellans devés el Mercat	
III	53	Bru, mosén Llorens	capellà	Carrer que va de la Obra de la Seu a la plazeta de la Trinitat	
II	54	Bru, Vicent	canonge	Capellans, carrer dels	
III	*55	Cabanes, Jaume Lluís	notari	Carrer que va del Portal dels Banys a la plaça de les Cols	
II	56	Calatayú, Miquel		Carrer que va de la Obra de la Seu al Mercat	Casa que abans era de Llorens Mollà... que lo hun llens de paret està pintat Sant Vicent y per laltre està Sant Cristhòfol ²²
II	57	Canet, miser Jaume	doctor en lleis	Comanador Micó, carrer del	
II	58	Capítol y canonges de la Seu		Roca, plazeta de	Casa que abans era de Guerau Mates
II	*59	Carniceria		Cols, plaça de les	
II	*60	Carniceria de les Barreres		Carniceria de les Barreres, plaça de	
III	*61	Casa del Artiaca		Artiaca, carrer de	
III	*62	Casa del Degà		Carrer que travesa de la plaça de la Seu al Palau	

²⁰ Joan Audivert tenia un esclau de nom Amet. CARRASCO Rafael. *"Inquisición y Represión Sexual en Valencia"*. Laertes S.A de ediciones. Barcelona 1985.

²¹ Casat amb Jerònima Montagut. Va ser jurat i mostassaf. Vegeu Francisco Bono Montagut, cavaller de Montesa en Pascual y Beltrán. Op. Cit.

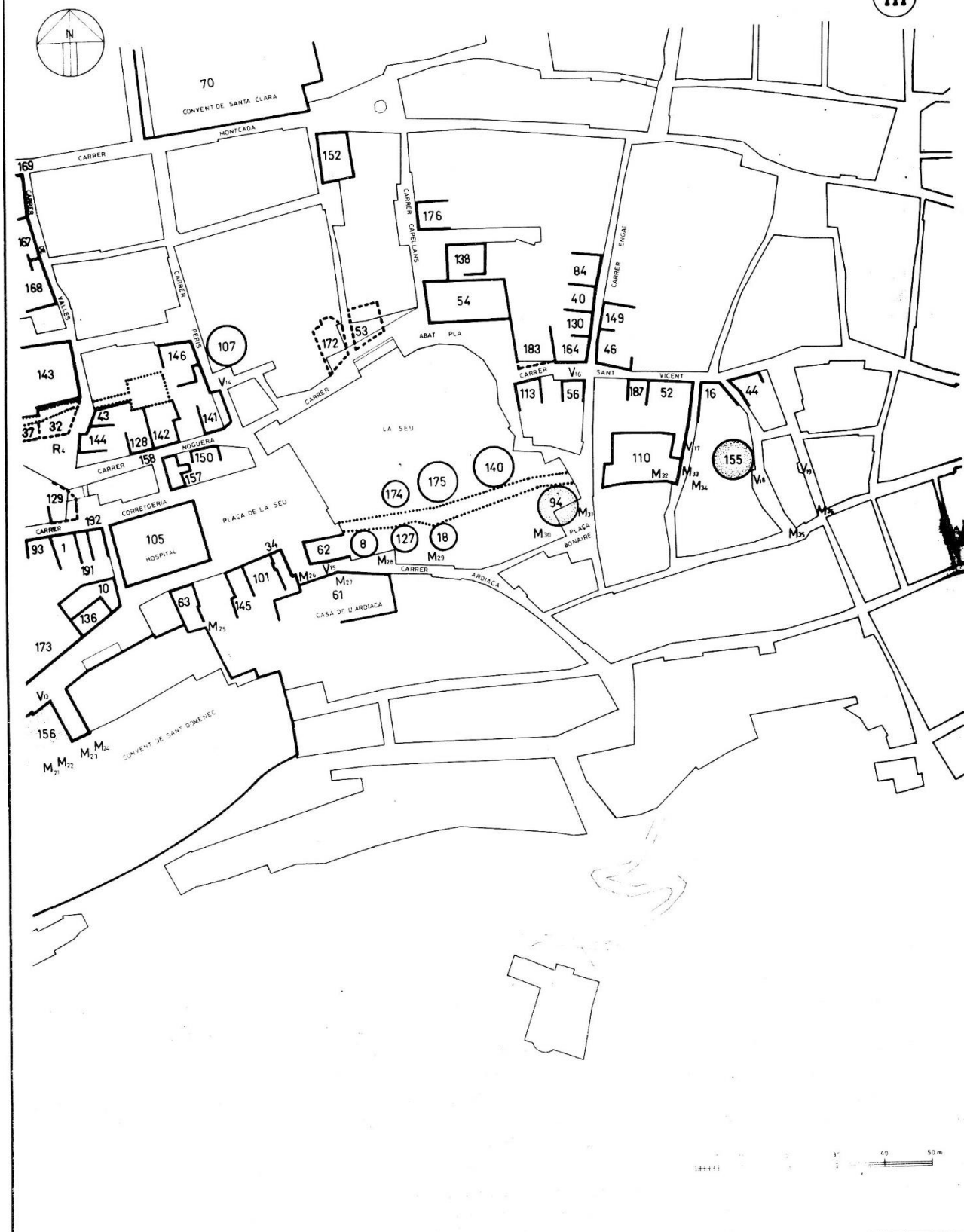
²² Ben al contrari del que afirma Agustí Ventura, el text del Repartiment de 1620 no permet dubtar que, el carrer que ix de la porta de l'absis de la Seu, estava dedicat a Sant Vicent Ferrer, i no a Sant Vicent Màrtir. Més encara, la unió de les advocacions a Sant Vicent i Sant Cristòfol, com en el cas d'aquesta casa cantonera, és molt interessant per la relació que hi havia entre els dos sants, segons diu Vicent Boix en *Valencia Topogràfica*, i cita el propi Ventura: *"Parece que tanta devoción [a Sant Cristòfol], fue el resultado de los consejos de Sant Vicente Ferrer, que promovió la erección de altares dedicados a este santo, por la peste, que debió ser sin duda la del años 1373."* De ser així, tant les pintures com el que els carrers de Sant Vicent i Sant Cristòfol estiguen yan pròxims, no serien fets casyals, i els topònims tindrien origen a finals del segle XIV. Vegeu VENTURA CONEJERO, Agustí, *"El barri de Sant Pere"*, al llibre *Homenaje a Bruscbetti*. Impremta Successors de Blai Bellver. Xàtiva, 1986.

III	*63	Casa de les Roques		Predicados, carrer de	Junt a la sacrestia de predicador
I	*64	Casa de la Verònica		Blanch, carrer	
II	65	Cebrià, Gaspar	Ciudadà	Perpinyà, carrer	
II	66	Cerdà, senyor de	Noble	Perpinyà, carrer de	Viver y ort que te en sa casa
II	*67	Conill, Miquel	Espadenyer	Carrer que va de la plaça de les Cols a la Font e Alós	
I	68	Convent de Caputxins		Blanch, carrer	
II	*69	Convent de Sent Francés		Moncada, carrer de	
III	70	Convent de Santa Clara		Moncada, carrer de	
II	71	Corts, Pere	passamaner	Pes del Rey, plazeta	
II	*72	Correger, Joseph		Carrer que va de la plaça de les Cols al Portal dels Banys	
II	*73	Cúmols, Francés	Argenter	Corregeria, carrer de	
II	74	Despuig, don Alonso ²³	Noble	Moncada, carrer de	
II	*75	Domènech, Andreu	Notari	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer	
II	*76	Domènech, Andreu	notari	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer	
II	*77	Domènech, Vd ^a de March	Tonyiner	Cols, plaça de les	
II	78	Domènech, Martí	Notari	Morello, carrer de	
II	79	Domènech, Martí	notari	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer de	
II	80	Escrivà, Francés	Cavaller	Almodí, carrer del	
II	89	Estanya, Joan	Cavaller, justícia	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer	
I	90	Estellés, Miquel	Sabater	Olm de na Gaseta o de la Argilaguera, plaça del	ort
II	*91	Exea, Gaspar	Apotecari	Corregeria, carrer de la	
II	92	Ferriol, don Lluís, senyor de Estubeny ²⁴	noble	Predicadors, carrer de	En dita casa es fan les farses y es guga als trucs
III	93	Ferriol, Cristòfol, Vd ^a de		Corregeria, carrer de	
III	*94	Fitó, Gerony		Carrer de la obra de la Seu per a anar a la plazeta del Bonayre	
II	95	Fuster, hereus del doctor		Carrer empedrat que abaixa de la Corregeria y Biga del Bisbe a la plaça de les Cols	
II	*96	Galiana, Pere	Argenter	Corregeria, carrer de la	Casa que abans era de son sogre Chochim Carbó
II	97	Gil, Nofre	laurador	Illa o Illa dels Candels, carrer de la	Viver y ort de la casa
II	*98	Godos		Carrer Damunt la Corregeria	
II	99	Gonzales, Joan	notari	Perpinyà, carrer de	Casa que abans era de Masià Gallach, ciutadà
II	100	Gosalbo, Joseph, Vd ^a de	Laurador	Enfront de les Heres de S ^a Thecla	Viver y ort de la casa
III	*101	Guerau, Joan	Notari	Seu, plaça de la	
II	102	Guinart, Miquel o Arnau	hostaler	Caldereria, carrer de la	Ostal Fondo
II	103	Guitart, Geroni Gil, hereu de		Carrer empedrat que abaixa de la Biga del Bisbe o Corregeria a la plaça de les Cols	
II	104	Guitart, Antoni Joan	Dtor en lleys	Predicadors, carrer de	
III	105	Hospital		Seu, plaça de la	
II	*106	Isach, Joan, hereus de	Calceter	Carrer que va de la plaça de les Cols al Almodí	Casa que abans era de March Gàfer

²³ Casat amb donya Graïda Sanç, va morir en 1624. La seua viuda va viure a la plaça de les Corts, vegeu Lluís Despuig, cavaller de Montesa, en Pascual y Beltrán, Op. cit.

²⁴ Lluís Ferriol Pellicer, fill de Francesc Joan, senyor d'Estubeny, natural de Xàtiva, i d'Àngela, natural de València. Va ingressar en l'ordre de Montesa en 1584, segons Pere Mª Orts en la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, o en 1584, segons Pascual y Beltrán, Op. Cit.

III

Sector III

III	*107	Jàfer o Gàfer, Forn de	Forn	Carrer que va de la plaça de la Seu a Santa Clara	
II	108	Jaume, Esteve	Mercader	Cols, plaça de les	
II	109	Joan Tudela, Elisabeth, Vd ^a de Chochim Plumet ²⁵	ciutadà	Perpinyà, carrer de	Casa que abans era de Siscorní
III	*110	Julbi el Vell		Esteve, carrer de	
II	111	Llagària, Jaume	Ciutadà	Carrer que va del Portal dels Banys a la plaça de les Cols	
II	112	Llagària, Pere	Apotecari	Pes del Rey, plazeta del	
III	113	Llagària, mosén Pere	Cabiscol de la Seu	Carrer que va de la porta de la Obra nova de la Seu a la plazeta de Bonayre	
II	114	Lloret, Jaume	notari	Corregeria, carrer de	
II	*115	Maiques, don Juan ²⁶	noble	Moncada, carrer de	
II	116	Malferit, Francés, Vd ^a de	Cavaller	Cols, plaça de les	
II	*117	Malferit, Francés, Vd ^a de	Cavaller	Cols, plaça de les	
II	118	Maluenda, Vd ^a na		Maluenda, carrer de	Te miga (ploma) perquè la venuda al Dr. Bernabeu Álvares, ab acte rebut per Felip Veguer, notari en 20, any 1639
II	*119				
II	120	Masip, Agustí, Vd ^a de		Sent Sebastià, carrer de	
II	121	Menor, Jaume	Cavaller	Corregeria, carrer de	Casa que abans era de Chochim Carbó
II	*122	Menor, Jaume	Cavaller	Comanador Micó, carrer del ²⁷	
II	123	Menor, Joseph	Notari	Nofre Blay Borja, carrer de	Casa que abans era de la Vd ^a de Lluís Navarro
II	124	Micó, Damià	Ciutadà	Carniceria de les Barreres, Plaça de	Ostal de la Parra
II	125	Micó, mosén Pere	Vicari de la Seu	Maluenda, carrer de	
II	126	Miquel, Joan	Notari	Carniceria de les Barreres, plaça de	Viver y ort de la casa
III	*127	Miralles, Francés Vd ^a de	Boter	Carrer que travesa de la plaça de la Seu al Palau	
III	*128	Monfort, Benet	Notari	Carrer que va del campanar de la Seu a la plaça de les Cols	
III	*129	Monfort, Luís		Corregeria, carrer de la?	
III	130	Monroig, Sebastià	Notari	Engay, carrer de	
II	*131	Montell, forn de	forn	Enfront de les Heres de Sant Jordi	
I	132	Navarro, Joan		Raval, carer del	Ort de la casa
II	133	Navarro, Joan	Siriga	Corregeria, carrer de la	
II	134	Navarro, Thomàs	Ciutadà	Ramos, carrer de	
II	135	Olomar, Gaspar Gerony ²⁸	ciutadà	Font Alta, carrer de la	
III	*136	Olomar, Gaspar Gerony	Ciutadà	Predicadors, carrer de	
II	137	Oltra, Gaspar	apotecari	Corregeria, carrer de	
III	138	Oltra, Gaspar	apotecari	Capellans, carrer dels	

²⁵ Nota afegida en 2024. Creiem que l'esposa de Plument es deia Elisabe Joan de nom, i de cognom era Tudela.

²⁶ L'escut d'estil neoclàssic que encara hi ha sobre la porta de l'edifici, actualment en obres per a convertir-lo en casa de la cultura, respon a la descripció del dels Maiques feta per Pere Mª Orts en la Gran Enciclopedia de la Región Valenciana.

²⁷ Ventura Pascual y Beltrán creu que aquest comanador podria ser el que en el llibre de Mensa Comuna de la Seu de Xàtiva de l'any 1530, que correspon al número 3175 de l'Arxiu del Regne de València, s'esmenta com lo magnífic mosén Gaspar Micó, cavaller de Sant Jaume de la Spassa. Vegeu Pascual y Beltrán, op. cit. De tota manera no ha pogut identificar aquest personatge amb el Comanador Micó (ni per tant ubicar la casa de les Esparces ni de la Jaume Menor i Jaume Canet), el qual devia estar prop de la Corregeria. D'altra banda, com que tots els carrers avui existents al voltant de la Corregeria estan perfectament identificats, potser el del Comanador Micó siga algun desaparegut, o bé altre nom coexistent al que dels carrers conegut. Aclariment afegit en 2024: el carrer del Comanador Micó és el que després i ara es diu carrer de Bellver, en la Corregeria.

²⁸ Gaspar Jeroni Olomar va obtenir el privilegi de cavalleria en 1646. *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

II	139	Ortín, Joseph (de Ayora)		Corregeria	Casa que abans era de micer Gaspar Català, doctor en lleys
III	140	Palau del Bisbe		Carrer que travessa de la plaça de la Seu al Palau	
III	141	Pardo, don Dimes, hereus de ²⁹		Carrer que va de la plaça de la Seu a Santa Clara	
III	142	Pardo, don Dimes, hereus de	Noble	Carrer que va del campanar de la Seu a la plaça de les Cols	
III	143	Pardo, donya Felipa, Vd ^a de don Jaume Sanç de Sorió	Noble	Senyor de Sorió, carrer del	Ara és de Gerony Sent Andreu, ciutadà
III	*144	Pardo, Francés		Plaça de les Corts	
III	145	Pardo, Martí	Cavaller	Seu, plaça de la	
III	146	Pardo, Martí	cavaller	Carrer que va de la plaça de la Seu a Santa Clara	
II	*147	Peixcateria		Cols, plaça de les	
II	148	Peris, Francés	serer	Pes del Ray, plazeta	
III	149	Pidrolo, Vd ^a de Pau	notari	Engay, carrer de	
III	*150	Pinyana, mestre Pau	Mestre de molins		
II	*151	Piquer, Thomàs		Front a Sant Sebastià (església)	
III	*152	Plumet, Chochim, Vd ^a de		Trinitat, plazeta de	Vegeu Juan Tudela, Elisabet
I	153	Pont, Vicent		Blanc, carrer (tram actual de Caputxins)	Viver y ort de la casa
II	154	Portadora, Baltasar	Cavaller	Carrer Damunt la Corregeria	
III	155	Portell, Chochim		Auger, plazeta de	
II	156	Predicadors, llavador dels frares		Predicadors, carrer de	
III	157	Presó, comuna de la		Corregeria, carrer de la	
III	158	Presó, pati de la		Corregeria, carrer de la	
II	159	Real, Thomàs ³⁰	Ciutadà	Plaça de Santa Tecla	Casa que solia ser de Martí de Sant Martín
II	*160	Ripoll, Batiste	Mercader	Blanc, carrer (tram actual de Caputxins)	
II	161	Ripoll, Batiste		Corregeria, carrer de	
II	162	Ripoll, Batiste		Corregeria, carrer de	
II	163	Roca, Joan, pobils de		Cavaller	Plazeta de Roca
III	*164	Romana, Vd ^a na		Engay, carrer de	
II	165	Roures, Luís, hereus de	notari	Agulló, carrer de	
II	166	Sànchiz, Vicent		Perpinyà, carrer de	Ara de Dorotea Sànciz de Joan García
III	167	Sans de la Llosa, don Gerony ³¹	Noble	Senyor de Vallés, carer de	
III	*168	Sans de la Llosa, don Gerony	Noble	Senyor de Vallés, carrer de	

²⁹ A favor de Dimes Pardo es va concedir privilegi militar de cavalleria i títol de noblesa en 1604. Dimes Pardo i Francesc Pardo varen ser insaculats com a generosos per a càrrecs de la Generalitat en 1595 i 1609, respectivament. *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

³⁰ Tomàs Real va obtenir el privilegi militar de cavalleria en 1639, i el mateix any se li va concedir el títol de noble. En 1646 va ser comissionat per a armar cavaller a Tomàs Jeroni Navarro (vegeu). *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

³¹ Jeroni Sanç de la Llosa Sanç va ser armat cavaller en 1632 pel marquès de Tavara. *Gran Enciclopedia...* Era fill de Magdalena Sanç, segona muller de don Juan Sanç de la Llosa i es va casar amb Lucrècia Sanç. Ingressà en l'orde de Calatrava. En 1585 era senyor de Guadassèquies, i en 1617 subrogat del lloctinent del portantveus de general governador deçà lo riu Xúquer. Pascual y Beltrán. Op. Cit.

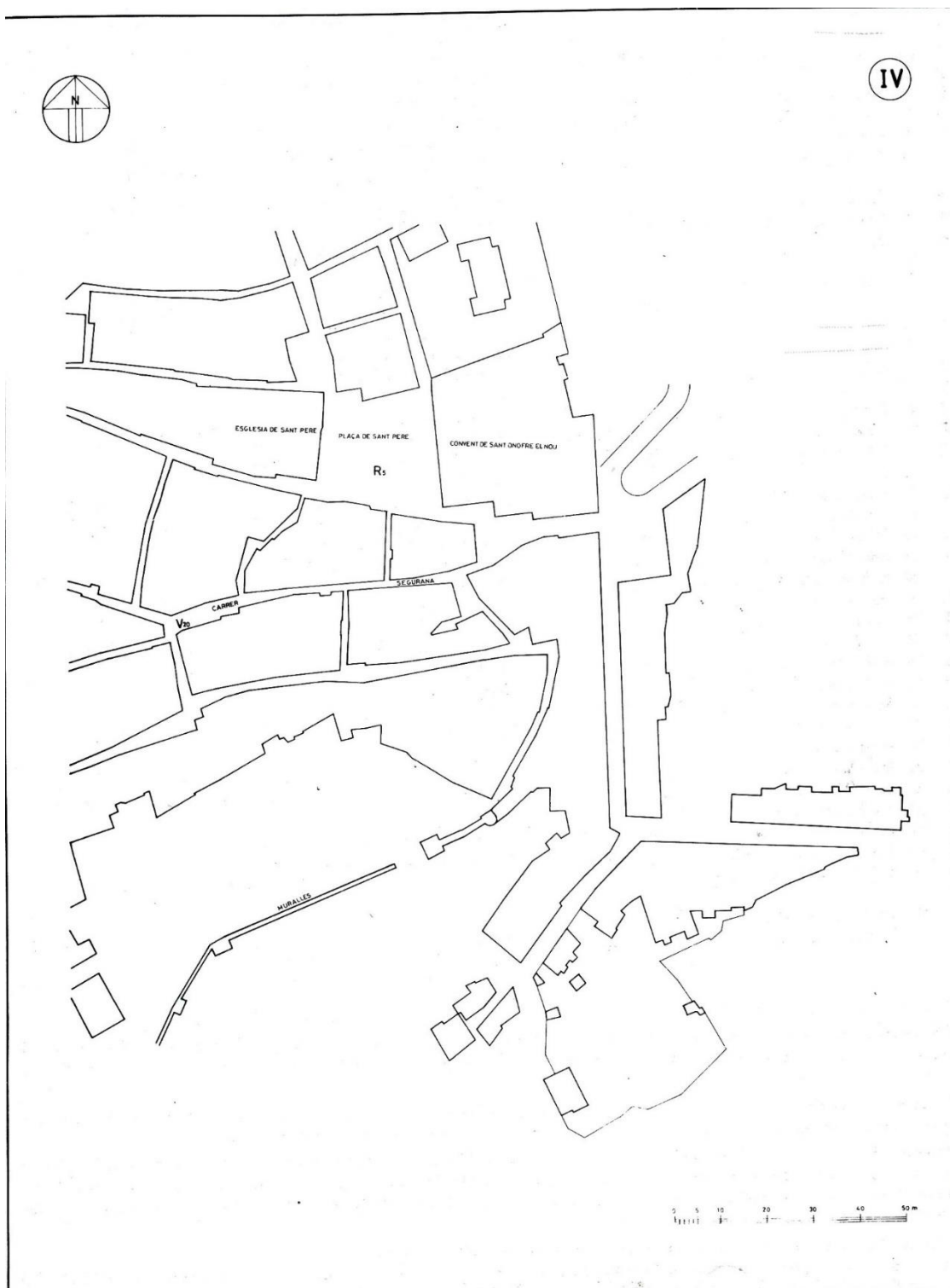
III	169	Sans de la Llosa, don Ramon, senyor de Sorió ³²	Noble	Moncada, carrer de	
II	170	Sans de Senyera, don Juan	Noble	Carrer que va de la plaça de les Cols al Portal dels Banys	Casa que abans era de miser Albinyana, son sogre
	171	Sans de Vallés, don Diego (fill de don Macià Sans de Vallés)	noble	Alqueria de Satorres	
III	*172	Saurina, Joseph		Carrer que va de la Obra de la Seu a la plazeta de la Trinitat	
II	173	Sent Ramones, les		Predicadors, carrer de	
III	174	Seu, secrestia de la		Seu, plaça de la	
III	175	Seu, Obra nova de la		Carrer que travessa de la plaça de la Seu al Palau	
III	*176	Siges, Lluch	Notari	Capellans, carrer dels	
II	177	Soler, Vicent		Ostaler	Ostal
II	*178	Tallada, Alfonso, hereus de	Notari	Corregeria, carrer de	
II	179	Tallada, don Anrrich	Noble	Carrer que va de la Porta dels Banys a la plaça de les Cols	
I	180	Tallada, Joseph	Notari	Barreres, plaça de les	Ostal del Parador dels Carros
	181	Tallada, don Thomàs, senyor de Novellè ³³	noble	Plaça del lloch de Novellè	
II	182	Tarrasona, Alexandre	Ciudadà	Travesa que va del carrer de Perpinyà a la plaça de les Cols	
III	183	Tarrazona, Francés, hereus de	Ciudadà	Carrer que va de la Obra de la Seu al Mercat	
II	*184	Tàrrega, Joseph	Notari	Carniceria de les Barreres, plaça de	(Forn propietat de dit Tàrrega)
II	*185	Teixidor, Gaspar ³⁴		Corregeria, carrer de	
II	186	Teixidor, Nofre, Vd ^a de		Corregeria, carrer de	
III	187	Thomàs, Gracià		Carrer que va de la Font dels Capellans devés el Mercat	
II	188	Torrosella, Genís		Almodí, carrer de	
II	189	Trobat, doctor	Metge	Corregeria, carrer de	
II	190	València, Jaume de		Roca, plazeta de	Casa que solia ser del senyor de Sellent
III	191	València, Jaume de		Corregeria, carrer de	
III	192	València, Vicent	Notari	Corregeria, carrer de la	
II	193	Vanyon, Pere		Carrer que travessa del Portal de Sent Jordi al carrer enfront de Sent Sebastià que va ala plazeta de Roca	
II	194	Vidal, Anthony, Vd ^a de	Mercader	Thomàs Borja o de Pastrana carrer de	
II	*195	Vidal, Anthony, Vd ^a de	Mercader	Thomàs Borja o de Pastrana, carrer de	

³² Ramon Sanç de la Llosa era cavaller de Montesa. Pascual y Beltrán, Op. Cit. Com a tants altres nobles valencians li va perjudicar l'expulsió dels moriscos, raó per la que va dirigir una carta a Felip III en 19 d'octubre de 1609, pregant-li empleara a tres fills que tenia. Vegeu HALPERIN DONGHI, Tulio, *Un conflicto nacional, moriscos y cristiaos viejos en Valencia*. Institució Alfons el Magnànim. València, 1980-

³³ Tomàs de Tallada, senyor de Novellè va ser insaculat per a la Generalitat en 1613 *Gran Enciclopedia...*

³⁴ Gaspar Teixidor i Bellví va obtenir el privilegi militar de cavalleria i el títol de noble en 1619. Era cavaller de Montesa i senyor de Montortal. Va atorgar testament el 13 de març de 1619 davant Felip Veguer, notari. *Gran Enciclopedia...* i Pascual y Beltrán, Op. Cit.

II	196	Vilar, Joan	Mercader	Cols, plaça de les	
II	197	Vila, Joan	Mercader	Carrer que va de la plaça de les Cols al Almodí	

SECTOR IV

QUADRE 2

TOPÒNIMS

NOM EN 1620

NOM ACTUAL

Agulló, carrer de	Bellver, carrer de
Almudí, carrer de	José Carchano, calle
Almudí, placeta de	José Carchano, calle
Argilaguera dita del Olm de na Gaseta, plaza de la	Olmo, carrer i plaça
Artiacà, carrer del	l'Ardiaca, carrer de
Auger, placeta	Auger, arrer i plaça
Barreres, plaza de les	Sant Jaume, plaça de
Biga del Bisbe	Encreuat Corregeria-Matilde Ridocci
Blach, carrer	Blanc (fins l'encreuat amb Triada) i Caputxins, carrer
Bonayre, placeta de	Bonaire, plaça de
Caldereria, carrer de la	Caldereria, carrer de la
Capellans, carrer dels	Clérigos, calle
Carniceria de les Barreres, plaza de la	part de ponent de la plaça de l'Espanyoleto
Carrer que abaixa per a anar de la Seu a Santa Clara	Peris, carrer ³⁵
Carrer que va del campanar de la Seu a la plaza de les Cols	Noguera, carrer de
Carrer que va de la Carniceria a Sant Francés	Pi, carrer del
Carrer que va de la plaza de les Cols al Almudí	Botigues, carrer de les
Carrer que va de la plaza de les Cols a la Font de Alós	Botigues, carrer de les
Carrer de damunt de la Corregeria	Roca, calle y plaza de
Carrer empedrat que abaixa de la Corregeria y Biga del Bisbe	Matilde Ridocci, Calle
Carrer que va de la Obra de la Seu al Mercat	Sant Vicent, carrer
Carrer que va de la Obra de la Seu a la plaza de la Trinitat	Sanchis, carrer de
Carrer que va de la Peixateria a Sent Francés	Pi, carrer del
Carrer que va de la Porta de la Obra Nova de la Seu de devés lo Mercat a la placeta del Bonayre	Abad Plà, carrer del
Carrer que va del Portal dels Banys a la Plaza de les Cols	Trobat, carrer
Carrer que travesa de la plaza de la Seu al Palau eo Obra Nova de la Seu	Avui desaparegut. Unia el carrer Sant Vicent amb la plaça de la Seu per la part de dalt
Carreró que no trau cap del postich de Jaume Ripoll y de casa Batiste Ripoll y altres	Desaparegut. Atzucac de Maluenda a mà esquerra
Carreró que no trau cap a hon i xen molts postichs de les cases de la plaza de les Cols y de les Corts	Desaparegut. Zona de l'Hostal del Peix a la plaça del Mercat
Carreró que travesa de damunt la Corregeria a la placeta del Pes	Carreró sense nom que uneix Roca-Corretgeria
Carreró que travesa de la plaza de la Morera a la dels Poets	Sant Ramon, carrer
Carreró que travesa del carrer de Perpinyà a la plaza de Sent Francés	Arrapades, carrer de les
Carrer que travesa del Pes del Rey al carrer que va de la plaza de les Cols al Portal dels Banys	Pes, carrer del
Carreró que travesa al carrer del Porchet de Sent Sebastià	Avui desaparegut. Unia Sant Tomas amb Santes a l'altura de Vera

³⁵ Nota afegida en 2024. En 2023, l'Ajuntament, potser mal informat, va suprimir el topònim del carrer que va de Moncada a la Seu, estenent la denominació d'Urios de la placeta transversal i esborrant el de Peris, que vivia en l'antiga casa gran dels Ferrer, i va ser un ajusticiat per Basset.

Cols, plaza de les	Mercat, placa del (part de ponent)
Comanador Micó, carrer del	No identificat. Zona Roca-Corretgeria
Corregeria, carrer de la	Corretgeria, Carrer de la
Corregeria Ampla, carrer de la	Corretgeria, de Matilde Ridocci-Plaça de la Seu
Corts, plaza de les	Avui desapareguda. Ocupava la part de llevant de l'actual plaça del Mercat
Costa, carrer de	Sant Cristòfol, carrer de
Engay, carrer de	Engay, carrer de
Esteve, carrer de	Fuente Terol, carrer de
Font Alta, carrer de la	Fuente Alta, Calle de
Font Fonda, placeta de	Desapareguda. Illa Noguera-Mercat-Mossen Urios-Peris
Forn de Albero, carrer del	Nevateria Vella, carrer de la
Heres de Sent Jordi	Correspon aproximadament a la plaça de la Galera
Heres de Senta Thecla	Zona entre la plaça de la Galera i l'ambulatori
Illa o Illa dels Candels, carrer de la	Santos, calle de los
Ivanyes, carrer de	Enriques, carrer i plaça de
Maluenda, carrer de	Maluenda, carrer de ³⁶
Mare de Deu, carreró de la	Avui sense nom. Va de l'hospital a Noguera
Mercat	Mercat o de Sant Pere, barri del
Moncada, carrer de	Moncada, carrer de
Morello, carrer de	Grau, carrer de
Morera, plaza de la	Mercé o "dels Cegos", plaça de la
Negres, carrer dels	Desaparegut. Continuació del de Grau cap amunt (sud)
Nofre Blay Borja o de Pastrana, carrer de	Colom, carrer de
Novellè, Lloch de	Novtlè
Ostal Fondo en el carrer de la Caldereria	Enderrocat fa uns quinze anys. Estava al costat del Repés
Ostal del Parador dels Carros en la plaza de les Barreres	Desaparegut. Probablement estaria a la part baixa de la plaça de Sant Jaume
Ostal de la Parra en la plaza de la Carniceria de les Barreres	Desaparegut, vegeu la plaça de la Carniceria de les Barreres
Palau del Bisbe	Enderrocat en 1683. Zona de la plntia de la Seu
Pes del Rey, placeta del	Eixample de la Corretgeria davant del nou Museu de l'Almodí
Perpinyà, carrer de	Canonge Cebrià, carrer del
Poets, carrer dels	Pouets o Diputat Villanueva, carrer dels
Porchens de la Fira	Sant Pere, plaça de
Porchet de Sant Sebastià	Santo Tomàs, carrer de

³⁶ Nota afegida en 2024. En 2023, l'Ajuntament va substituir un topònim amb segles d'existència, pel de Tomàs de Maluenda, fill del notari que va donar origen al nom, encara que, com és usual en Xàtiva, només es denominara amb el nom de llinatge.

Portal dels Banys	Enderrocat al segle XIX. Eixida del carrer Sant Francesc a la plaça de la Bassa
Portal del Fosal (Raval)	Localització insegura. Proximitats de la parròquia dels Sants Joans
Portal de Sent Jordi	Enderrocat al segle XIX
Portal de Senta Thecla	Enderrocat al segle XIX
Predicadors, carrer de	Santo Domingo, carrer de ³⁷
Ramos, carrer de	Beato Jacinto Castanyeda, carrer del ³⁸
Raval, carrer del	Sant Rafael i San Roc, carrers de
Roca, placeta de	Roca, plaça de
Sent Francés, plaza de	Porta de Sant Francesc
Sent Sebastià	Església dels notaris enderrocada a finals del segle XVII per a bastir la de
Senta Thecla, plaza de	Santa Tecla, plaça de
Satorres, alqueria de	Casa Blanca
Senyor de Sorió, carrer del	Desparegut. Anava de la plaça de les Corts al carrer de Vallés
Senyor de Vallés, carrer del	Vallés, carrer de
Seu, plaza de la	Seu o de Calixte III, plaça de la
Socós, ermita	Enderrocada Actualment finca de les Santes
Thomàs Borja o de Pastrana, carrer de	Menor, carrer de
Travesa que va del carrer de Perpinyà a la plaza de les Cols	Virgen del Carmen, carrer de la
Travesa que va devés el Portal de Sant Jordi	Vera, carrer de
Trinitat, plazeta de	Trinitat, plaça de

Sense oblidar que la informació del manuscrit és incompleta i parcial, de la relació antecedent podem extraure algunes conclusions. Així, dels cent quaranta tres noms esmentats al document, setanta-dos, és a dir, el 50%, pertany a la classe privilegiada: nobles, cavallers, ciutadans i professionals liberals, en especial, notaris, dels quals se'n citen vint. D'una quarta part no s'especifiquen dades que ens permeten deduir el seu estatus social, i altre 25% està format per eclesiàstics, boticaris, mercaders i persones d'oficis diversos.

Cal assenyalar la concentració de juristes i notaris en la zona urbana que va de la plaça de Roca al carrer d'Engai, equidistants de les seus de les corts de la governació i la batlia. En ocasions, hi ha una indefinició a l'acompanyar el nom del tractament de doctor, utilitzat en l'època indistintament per a qui hagués assolit dit grau, tant en dret com en medicina. Al redactar el llistat ens hem inclinat per la professió de metge perquè, malgrat que el text recull una majoria de veïns del centre de la ciutat, on a més a més

s'ubica l'hospital, cap d'ells es dedica a la medicina, el que és poc probable en un mostreig tan extens i òptimament localitzat.

Observem una tendència entre els parents a viure prop uns del altres, com ara els Sanç, i també el que els posseïdors de diversos immobles procuren que estiguen pròxims, com les quatre cases de Tomàs Agulló, al mateix pany de paret del carrer homònim. D'altra banda, l'avantatge de disposar d'un hort a la part de darrere de la casa, sembla suplida amb escriu pel prestigi de tenir la residència en llocs molt centrals i densificats; seria el cas dels mateixos Sanç, dels Pardo, els Beaumont o de Francesc Borrell.

Veiem també que els horts periurbans, com ha estat una constant al llarg de la història, estaven en la major part en mans dels més rics propietaris de la ciutat. Els casos d'Esparsa, Agulló, Olomar i el mercader Ripoll, tots localitzats a les Barreres, són suficientment il·lustratius del que hem dit, encara que el manuscrit, per la pròpia matèria que

³⁷ Nota afegida en 2024. Des de la transició, per un errat criteri d'hipercorrecció lingüística, va començar a emprar-se la denominació *Domènec*, quan en tota la documentació, el carrer, el convent i l'església figuren com *Domingo*, sense traduir.

³⁸ Nota afegida en 2024. En 1988 Castañeda va ser canonitzat, i el carrer passà a dir-se de Sant Jacint

tracta, no dona cap informació sobre les partides de la Vila, Meses, els Cremats o el Pla, totes al voltant de la població.

Altre aspecte interessant, valuós per a poder interpretar fenòmens posteriors, seria poder ampliar les dades que figuren al text sobre parentius familiars; i fins i tot, conèixer els vincles d'amistat o dependència, el que és ben fàcil de saber a través dels llibres de baptismes³⁹ per a una ciutat que, tot i ser la segona en població del regne, constituïa un nucli urbà de no excessiva demografia, reduïda considerablement arran de l'expulsió dels moriscos, feia tan sols onze anys, i de la greu crisi amb ella originada. Ací només donarem alguns exemples del primer tipus, per tal de no estendre'ns massa en un tema que seria suficient per a un estudi profund.

Un fet cridaner, però no exclusiu d'una nissaga, és la reiterada pràctica de les diferents branques dels Sanç d'enllaçar entre elles per tal de no minvar el patrimoni familiar,⁴⁰ sense descuidar avantatjoses aliances amb algunes de les més riques o nobles famílies xativenques: els Bellví, senyors de Bellús i Bèlgida, els Ferriol, senyors d'Estubeny, els Despuig, Albero, Tàrrega i Albinyana. Aquest Joan Albinyana, cavaller i assessor del Governador de Xàtiva, era tan ric que dotà a la seua filla Betriu per a casar amb Miquel Fenollet, senyor d'El Genovés, amb tres mil lliures per a construir el poble del Lloc de Fenollet en les 811 fanecades que li compra a la partida de les Capçades del Puig.⁴¹ Els Pardo, simples ciutadans al segle XVI, arribaren a nobles en 1604 i varen ser insaculats per a la Generalitat en 1595, 1608 1619 i 1649. Es casaren amb els Albero, Roca i Sanç de Senyera, senyors de Sorió. Altres famílies que practicaren també una hàbil política matrimonial foren els Agulló, Tixedor i Cebrià, que a la centúria següent assoliren títols nobiliaris i importants càrrecs municipals.⁴²

ESTUDI DELS TOPÒNIMS

³⁹ Per al present treball he consultat el Llibre de baptismes de 1599 a 1612 de l' AHCX.

⁴⁰ Joan Sanç de la Llosa es va casar amb Magdalena Sanç, i el fill d'ambdós, Jeroni, amb Lucrècia Sanç. Onofre Sanç d'Alboi desposà a Rafaela Sanç de la Llosa; Francesc Sanç d'Alboi, es casà amb Jerònima Sanç, i Macià Sanç, senyor de Vallés, amb Mateua Sanç.

Per a dur a cap l'anàlisi dels topònims hem procedit a classificar-los en els següents grups:

- 1.— Antropònims
- 2.— Religiosos o eclesiàstics
- 3.— D'activitats agrícoles, comercials o artesanals
- 4.— Diversos
- 5.— Perifràstics

De vegades un mateix topònim l'he inclòs en dues llistes perquè reunia característiques que així ho aconsellaven. És el cas, per exemple, de les Eres de Sant Jordi i de Santa Tecla, relacionats als grups 2 i 3 o del carrer de l'Argilaguera o de l'Om de Na Gassetta, en el primer i quart.

1.— Antropònims

- Agulló	- Morelló
- Auger	- Na Gassetta
- Comanador Micó	- Nofre Blai Borja
- En Gai	- Perpinyà
- Esteve	- Ramos
- Forn d'Albero	- Roca
- Illa dels Candels	- Satorres, Alqueria
- Ivanyes	- Senyor de Sorió
- J. Lloret i Batiste Ripoll	- Senyor de Vallés
- Maluenda	- Tomàs Borja o de Pastrana
- Montcada	

És el bloc més nombrós i compacte que agrupa sobretot llinatges nobiliaris, com ara Montcada, Roca i els Senyors de Sorió i de Vallés, (Sanç de cognom), i notaris, com els Borja, Maluenda, Perpinyà, Pastrana i Ramos. La majoria correspon a carrers transversals, més curts que els longitudinals i poc aptes per al trànsit i el comerç. En cap d'ells hi havia edificis públics o activitats mercantils de relleu. Per això a l'hora de singularitzar-los, els veïns triaven el cognom de la persona de més prestigi social que hi habitava. Per la mateixa causa, en desaparèixer la família o venir a viure-hi altra d'estatus social superior, el topònim es canviava quasi sempre. Així, dels vint-i-un carrers registrats en aquest grup, només es conserven actualment cinc antropònims:

⁴¹ ZAFORTEZA MUSOLES, Diego. *Historia de la fundación de Lugar Nuevo de Fenollet y de su señorío*. Saitabi. Tomo 27. Any VIII, gener-març 1948. Universitat literària de València.

⁴² Lluç Pardo, notari i ciutadà, va demana autorització al Consell en 1532, per a construir una capella en la Seu. *Índex de manuals de consells de 1500 a 1559*. AMX, llibre 4. F. 150.

Auger, Engay, Maluenda, Montcada i Vallés, encara que aquest darrer simplificat.

En la meua opinió, Montcada deu ser el més antic, per tal com no es conserva memòria del lloc on estaria la casa pairal d'aquesta família emparentada amb la Casa de Barcelona, ni he trobat cap referència en la documentació consultada dels segles XV i XVI. La seua supervivència resulta, doncs, extraordinària, si tenim en compte que en l'esmentat carrer han viscut sempre membres de la més alta noblesa xativina: Despuig, Vallterra, Bellví, Sans i Texedor, entre altres.

Un antropònim probablement del XV és En Gai. En 1405 fou elegit candidat a jurat per la parròquia de Sant Pere, Bertomeu Gai, traginer,⁴³ i creiem que ell o algun descendent seu donaria nom al carrer que va del de Sant Vicent al de l'Àngel.

Nofre Borja i Thomas Ramos són esmentats en un document de 1570 com a posseïdors per indivís de l'escrivania de la Cort de la Governació de Xàtiva.⁴⁴ Els Agulló i Bernat Martí Maluenda vivien als seus carrers en 1536 i 1566, respectivament,⁴⁵ i Francesc Pastrana, notari, figura com a receptor d'una àpoca en 14 de març de 1571.⁴⁶ Llarga vida va tenir també el nom del carrer on vivia Pascual Perpinyà, notari així mateix, que en 1546 arrendava a l'ajuntament la cisa del peix per 700 lliures.⁴⁷ Encara en 1778 és esmentat com a carrer de Perpinyà,⁴⁸ el que no obsta per a que dos anys abans figure en altre document com calle de Guayta eo del Canónigo Cebrián.⁴⁹ Aquest carrer és un paradigma, tant del que hem dit més amunt sobre la substitució de noms, com de la fluctuació, segons qui

redactava el document, per no tenir altre punt referencial de més poder fixador.

2.— Religiosos o eclesiàstics

Els topònims pertanyents a aquest grup passen a formar part de la memòria col·lectiva des de primera hora i resten fortament arrelats si els establiments religiosos o advocacions perviuen.

- Artiaca	- Predicadors
- Capellans	- Sent Francés
- Heres de Sent Jordi	- Senta Thecla
- Heres de Senta Thecla	- Sent Sebastià
- Mare de Déu	- Seu
- Porchet de Sent Sebastià	- Trinitat

Alguns ens han arribat corromputs, com el de l'Ardiaca, que trobem amb les grafies Arthiaca, Attriaca i Triaca; altres, traduïts, com Capellans, que va donar al segle XVIII, Clérigos; un ha sofert una substitució: carrer de Predicadors per calle de Santo Domingo. Per últim n'hi han que s'han perdut, com el dels Porxes de Sant Sebastià, en desaparèixer l'església homònima dels notaris al ser ocupada a finals del segle XVII pels agustins, i ermites dels Socors, quan va ser dedicada a les patrones de Xàtiva, Basilissa i Anastàsia, després d'abandonar-la dits frares. En canvi fa molts anys que no existeix oficialment el Carreró de la Mare de Déu,⁵⁰ sense que s'haja perdut el record del nom entre el veïnat.

3. D'activitats agrícoles, comercials o artesanals

Un conjunt molt interessant és el que formen els topònims originats per activitats agrícoles, comercials o artesanals, que relacionem tot seguit:

⁴³ "In nomine Patris et Philii et Spiritu Sancti. Electio Jurator. Com en lo present dia de huý, que era divendres e vespre, fon cridat Consell en la dita ciutat, per veu d'en Sanxo Pastrit, corredor, ab so de trompeta e de nafil, per fer eleccio de jurats a la dita Ciutat, segons se deu fer e és permés, segons fur e privilegis. [...] e per semblant, dels XII prohòmens elets a nominacio de la parròchia de Sent Pere, foren-ne elets ab albarans los quatre prohòmens següents: en Domingo Dezplà, en Guillem Vellet, en Pere Coill, texidor, en Berthomeu Gay, treginer..." Libre d'elecció de Jurats d'aquesta Ciutat. F. 1. AMX, Llibre n° 2.

⁴⁴ "Nofre Borja, Thomàs Ramos d'Esparza, Gaspar Luís Portadora e don Jordi Sans detenen e possehexen per indivís la scrivania de la Cort de la Governació de la Ciutat de Xàtiva..." ARV, Mestre Racional, Batlia de Xàtiva 3116.

⁴⁵ Vegeu Fr. Tomàs de Maluenda i Sor Margarita Agullona en Pascual y Beltrán op. cit. Tom II.

⁴⁶ ARV, Mestre Racional, Batlia de Xàtiva, n° 3116

⁴⁷ Índex de Manual de Consells 1500-1548, F. 65v. AMX. Llibre n° 4.

⁴⁸ Determinacions Capitolars 1775-1778, acta del 25 d'agost de 1778, foli 223. AHCX

⁴⁹ Actas Capitulares de la Ciudad de San Felipe de 1776. F. 27v. AMX.

⁵⁰ Nota afegida en 2024. Dit carreró va de Noguera a Corretgeria, i fixava el record del'existència d'antic d'una imatge, sens dubte vinculada al'Hospital. Arbitràriament, fa poc que ha estat substituït pel nom del *Presó del Justícia* – persó que, per cert, mai es va dir així, sino *Presó de la Ciutat*.

- Almodí
- Caldereria
- Carniceria
- Les Barreres
- Corregeria Ampla
- Cols
- Forn d'Albero
- Heres de Sent Jordi
- Heres de Senta Thecla
- Pes del Rey

Des de que en 1548 el nou Almodí va obrir les seues portes, el carrer on estava va prendre aquest nom que, encara subsistiria de no haver estat canviat en 1927 pel de José Carchano que avui duu.⁵¹ Han desaparegut també la plaça de la Carnisseria de les Barreres i ambdues eres, al sofrir dits espais variacions urbanístiques o densificació constructiva. Cols, en canvi, és un topònim plenament consolidat a mitjans del Segle XV, que designava la part de ponent de l'actual plaça del Mercat, nom que pren ben entrat el segle XIX.

Especial consideració mereix la Corretgeria, sens dubte, el més important carrer de la ciutat durant molts segles i, potser, el més antic de l'actual ciutat vella. El primer document conegut que el menciona és del 16 de desembre de 1375,⁵² i, molt probablement, en aqueixa data ja havia decaïgut l'activitat artesanal que li dona el nom —per tant, seria un topònim més antic encara— per a ser substituïda per l'ús residencial de nobles, metges, boticaris, advocats i comerciants. Tanmateix, el nom ha perviscut tan viu en el poble que, malgrat haver perdut el nom oficial durant prop de setanta anys d'aquest segle, tothom el coneixia pel nom tradicional.

4.— Topònims diversos

Venen ara altres carrers, els noms dels quals responen a característiques físiques o elements referencials singulars:

- Argilaguera/ Olm de na Gasetta
- Blanc
- Bonayre
- Corts
- Costa
- Negres
- Poets
- Porxens de la Fira
- Porxens de Sant Sebastià
- Raval

⁵¹ Dins dels actes de celebrar durant la fira de l'any 1927 figura, el 18 d'agost, a migdia, l'acte de descobriment de les làpides que «Rotulan la plaza del Papa Alejandro VI, calle del pintor Rusinol y la del Museo Municipal de Bellas Artes, dedicada a su primer conservador D. José Carchano Requena»: Játiva Turista, agost de 1927, Any L, nº 8.

⁵² “Com en lo present dia de huy, que es diumenge, XVI de decembre, *anno a Nativitate Domini millesimo CCCLXX quinto* fosen constitutis en loch honrats, en Ponç de Malferit, en

- Morera

Un topònim singular és el de l'Argilaguera o de l'Om de na Gassetta, inclòs en les relacions primera i quarta. Dit topònim doble servia per a denominar una única via urbana, poc transitada i descurada, on creixia la malesa i vivia una vídua, la personalitat de la qual va donar nom al carrer.

Avui perviu simplificat com a Carrer i Plaça de l'Om. Blanc és un topònim que ha sofert un desplaçament físic. En principi corresponia a l'actual carrer dels Caputxins i tram del propi i actual carrer Blanc que, amb un trencament central en el traçat, es continuaven, la qual cosa demostra que la via urbana duia dit nom abans de 1607, any de la fundació del convent. En estendre's les cases per la part de darrere de l'edifici dels caputxins, el topònim Blanc es va desplaçar per a designar el carrer recte que va de la Plaça de la Galera al Calvari Baixet; l'antic tram situat a ponent va passar a dir-se dels Caputxins, el que degué ocórrer a mitjans o finals del segle XVII.

En quant a Bonaire el meu entendre podria procedir d'un llinatge substantivat, com va ocórrer més tard amb el carrer del Pi, que en realitat no te res a veure amb cap arbre, sinó que va prendre el nom d'un doctor Pi que va viure en dit carrer al segle XVIII. No tant probable em sembla el que fera referència a una característica microclimàtica singular de l'indret, situat en una eminència del terreny. Pel contrari crec poc consistent, per manca de documentació que ho sustente, la hipòtesi d'Agustí Ventura, segons la qual derivaria d'una suposada advocació de Santa Maria del Bonaire, provinent de Sardenya.⁵³ A poc que observem, els topònims religiosos sempre corresponen a esglésies, parròquies, convents, capelletes, ermites o portes de la muralla sota el patrocini de determinat sant, i de cap d'aquestes

Joan del Milà, Miquel Sorió, jurats de la ciutat de Xativa, en lo carrer de la Corregeria de la dita ciutat, on havia gran multitud del poble, ajustant per comprar les imposicions de la dita ciutat e de son terme...”. Manual de Consells, 1378, Llibre 1, F. 77v. AMX.

⁵³ VENTURA CONEJERO, Agustí, "El barri de Sant Pere", article al llibre "Homenatge a Bruschetti". Imprempta Successors de Blai Bellver, Xàtiva, 1986.

Plaça de la Morera (actual de la Mercè o dels Cegos)

particularitats tenim constància en o prop de la plaça esmentada.

Corts correspon a la part oriental de l'actual plaça del Mercat, incloent de vegades, segons l'època, l'eixampla que hi ha damunt els graons, front a la façana lateral de l'antiga Casa de la Ciutat enderrocada en 1894.

La plaça de la Morera esmentada al text no hi ha que confondre-la amb la que comunica la plaça de Sant Pere amb els carrers del Fumeral i Puig, sinó que aquella estava al barri de les Barreres i avui es coneix com a plaça de la Mercè, vulgarment dita dels Cegos, a mitjan carrer dels Hostals. No era gens estrany el conrear moreres a les vies públiques i als corrals de les cases. Dit cultiu arribà a ser tan profitós econòmicament

que es donaren casos d'enderrocar cases per a plantar-ne als solars i les autoritats tingueren que intervenir per tal de tallar l'abús.⁵⁴

La plaça de Sant Pere va dur durant segles el nom de Porxins de la Fira, per tal com en ella es celebrava el mercat anual de ramat. El topònim es va perdre al segle passat en desaparèixer d'ella els porxes i després la fira. Va ser substituït pel nom del titular de la parròquia.

Poets-Pouets, (Pozuelos en la documentació castellana) és altre topònim al meu entendre molt antic, l'origen del qual roman encara en la foscor. És cert que hi ha pous en algunes cases del carrer, però també els hi havia en altres llocs sense que per això hagen donat lloc a un topònim estable.⁵⁵

⁵⁴ No d'altra manera cap interpretar la "Crida ab la qual se mana no es derroquen cases dins la ciutat pera plantar moreres, ni planten moreres dins de esta y les que y a plantades se arranquen", disposició dels jurats de 1512, que

trobem en l'Índex de Manual de Consells, 1500-154. AMX, F. 97, Llibre 4.

⁵⁵ En alguns documents s'esmenta la placeta del Pou al barri de Sant Pere, i en altres poc més tardans, ve ja com a placeta d'Avinyó.

L'aspecte més interessant, doncs, és la causa i cronologia de la construcció dels pous, de les quals coses, a hores d'ara, només tenim una insegura hipòtesi.

He deixat per al final el desaparegut i suggeridor carrer dels Negres, nom que pot tenir varies interpretacions. Estava junt o molt prop de l'actual convent de Sant Agustí, però no cal oblidar que, per a alçar aquest gran edifici en la segona meitat del segle XVII es varen ocupar els solars de vint-i-vuit cases. Per tant, el traçat de la xarxa viària va ser alterat de manera que avui ens resulta quasi impossible restituir sobre el plànol de la ciutat l'aspecte anterior. Del document sembla desprendre's que era un carrer perpendicular a la serra, continuació del de Grau i paral·lel als de Menor i les Santes.

Una primera lectura ens podria conduir a suposar l'existència d'una o varies famílies de negres, però em pareix poc probable que individus de dita raça foren lliures i visqueren en casa pròpia. És més prudent pensar que la població negra de la ciutat tindria la condició d'esclava i habitaria a les cases dels seus amos, com era costum a l'època.⁵⁶ Altra possibilitat és que correspongués a un cognom o malnom, i la formació del topònim fos similar a la dels carrers dels Riberes, per exemple.

5.— Perifràstics

Tractem ara el darrer grup de topònims innominats o elidits, esmentats al repartiment de forma perifràstica, tot i substituint el nom propi del carrer pels elements referencials de partida i arribada, quan l'activitat que en ells es desenvolupa o la seua rotunditat arquitectònica els confereixen característiques molt singulars. Els més importants són les portes, els convents, la Seu i l'Obra Nova, el mercat d'animals vius, l'almodí, i sobretot la plaça de les Cols.

A primera vista, podria creure's que es tracta de carrers residuals amb topònims poc consolidats, però aquesta impressió cau pel seu pes, perquè

quasi tots corresponen a vies del districte Ciutat, com ara l'eix Trobat-Botigues, densificades des

Casa de les Farses o dels Trucos (ara seu de la Creu Roja), al carrer de Sant Domingo

de molt antic i que no podien deixar de tenir un mot identificador. Així, en un document de 1601 s'esmenta ja amb el nom d'Arrapades⁵⁷ el carrer que en el Repartiment de 1620 figura com "el carreró que travessa del carrer de Perpinyà a la Plaça de Sent Francesc".

A banda dels carrers pròpiament dits, el text nomena alguns edificis a més dels abans dits: hostals, paradors, forns, etc. Especialment atractiu és la Biga del Bisbe que, en alguns passatges quasi assoleix la categoria de topònim. Estava al cantó de ponent de l'encreuat Corretgeria-Matilde Ridocci. Per analogia amb el que diu el document publicat per Gil Olcina,⁵⁸

⁵⁶ En 1656 vivia a la primera casa de la *Baxada a la placeta de Julbi*, Vicenta Cabanes amb dos criats, Jaume i Esteve, i amb un esclau de nom Cristòfol. *Quern del Mercat 1656*, AHGX.

⁵⁷ Ítem pose en rebuda sis diners de mestre Feliu Sans, sastre que fa de cens cascun any a Sa Magestat sobre un tros de carrer en la partida

de Santa Tecla, en lo carrer de les Arrapades, pagador en dita festa. ARV. Mestre Racional, Batlia de Xàtiva, n° 3144

⁵⁸ Gil Olcina, en parlar de les dures condicions imposades pels senyors als repobladors dels robblats **moriscos**, cita un fragment de la carta pobla de **Monòver**, que diu: "por la piedra y biga, dos libras de azeite limpio, bueno y recibido, por cada pie". GIL OLCINA, Antonio. *La*

Hostal del Peix. A la part o estaven les cases de mossén Audivert i don Pedro Beaumont.

sembla correspondre a una almàssera pertanyent al Bisbe de València. Per tant, seria un topònim anterior a 1492, any en què la diòcesi de València va ser elevada a metropolitana.

Més interessant encara és la Casa dels Trucos, “on es fan les farses y es juga als trucos”, en el carrer de Sant Domènec, on avui està la Creu Roja.⁵⁹ El fet de que en la fixació del nom haja primat el joc, tant podria significar que aquesta activitat és anterior i més tard es va adaptar el local per a fer representacions, com que era un edifici bastit o reformat per a fer comèdies, encara que fos més usual el joc. En aquest cas seria el segon teatre cobert al país, després de l'Olivera de València, inaugurat en 1584. La diferència entre els dos rau en que el de la capital era un monopoli de l'hospital i el de Xàtiva

pertanyia al noble don Lluís Ferriol, senyor d'Estubeny, i per tant, tenia un règim privat d'explotació. És segurament en aquest local on la companyia d'un tal Olmedo va fer les representacions entre 1614 i 1638.⁶⁰

Altres cases particulars han tingut al llarg del temps nom propi, com la de l'Estrella a la Plaça de la Seu, la Casa de les Peralesses al carrer de Tomàs, la de l'Espaseta a la plaça de l'Arquebisbe Mayoral i la Casa de la Taüt, de localització desconeguda. Al Repartiment de 1620 es menciona la Casa de la Verònica, situada a l'encreuat de Caputxins-Oms, però ignorem l'origen de tan estrany nom.

propiedad Señorial en tierras valencianas. Del Cenja al Segura, València 1979.

⁵⁹ Nota afegida en 2024. En els darrers anys, la Creu Roja es va traslladar de seu, i la casa del carrer Sant Domingo és hui una residència particular.

⁶⁰ Esmentat per Ricard Blasco Laguna en l'article *Teatro*, de la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

A la dreta, inici del carrer Sanchis, on estaven les cases de Josep Saurina i mossén Llorens Bru, enderrocades per a fer l'escala

ALTERACIONS URBANÍSTIQUES

En línies generals, les ciutats medievals tenien una forta inèrcia a modificar de lloc les instal·lacions industrials, per la dificultat i cost que comportaven. Per eixa raó, és molt continuada en el temps la pervivència de forns de coure pa i els de terrissa, les adoberies, els banys, etc. D'altra banda, des del primer moment de la conquesta s'estipularen determinats indrets on s'havien de celebrar algunes activitats comercials: mercat d'animals vius, carnisseries, mercat de verdures etc., amb la prohibició expressa de variar d'ubicació. És evident que els cristians adaptaren els habitatges als seus costums i els carrers com a vies de trànsit, modificant lentament la xarxa viària. En allò essencial, però, les coses no canviarien massa: els alfòndecs continuaren sent alfòndecs, els molins, molins,

les mesquites, esglésies, i les cases, cases, excepte alguns horts o illetes donades pel rei per a alçar convents.

A l'estudiar el Repartiment de l'Aigua Santa de 1620, hom poden detectar passatges i topònims que no es corresponen amb l'aspecte urbà actual.

Un fenomen general a tota la ciutat, encara que no ho registre exhaustivament el text és la densificació d'edificis, tant a la ciutat murada com al raval de les Barreres, obtinguda a costa de fer desaparèixer carrers i atzucacs i edificar horts, així com de allargar-se els carrers allà on podien.

Pel que fa a dit raval, a primers del segle XVII no existia el tram del carrer Blanc a partir de la ròtula que fa en l'encontre entre dit carrer, el de Caputxins i el de Triada. Entre el carrer Blanc i el dels Sants⁶¹ hi havia horts o solars regats per

⁶¹ No hi ha, com creu Agustí Ventura, cap relació entre el topònim *Calle de los Santos*, i els Sants de la Pedra. L'error

parteix dels escriptors del segle XVIII XVIII per l'homofonia Sans-Sants, i la conseqüent castellanització en

viverets, els quals donaren lloc al topònim Viverets del carrer intermedi, al meu entendre de formació posterior a l'època que estem tractant.

De la Plaça de la Carnisseria de les Barreres, l'espai de la qual forma part de l'actual Plaça de l'Espanyoleto, falta un pany de cases que ocupava aproximadament la part lateral i posterior del monument al pintor. És molt versemblant que tingués una configuració triangular, com tantes altres de la ciutat: Mayoral, Roca, Sant Francesc, Trinitat, Cocentina, Auger, etc., formades en l'encreuat en angle agut de dos camins o carrers, evitant ocupar tota la superfície. Tota la banda front a la muralla de les actuals places de l'Espanyoleto i de la Bassa, que són un sol espai urbà, va sofrir importants alteracions en la Guerra de Successió i en les carlines, al veure's obligats els defensors a enderrocar el convent de la Mercè i moltes cases dels voltants per tal d'evitar que es fortificaren en elles els enemics.

Però on hi ha modificacions més dràstiques i traumàtiques és dins els murs de la ciutat. Ja hem comentat més amunt la forta incidència ocasionada en el teixit urbà per l'edificació del convent de Sant Agustí, feta a costa d'enderrocar vint-i-vuit cases i de fer desaparèixer el carrer dels Negres.

Altres espais que ha variat considerablement és la plaça del Mercat i el seu entorn. D'una banda, han desaparegut els atzucacs que al text venen descrits com *Carreró que no trau cap del postich de Jaume Lloret y de casa Batiste Ripoll i altres, i carreró que no trau cap a hon hixen molts postichs de les cases de la plaça de les Cols y de les Corts*. El primer va passar a formar part de les cases de la Corretgeria i està cegat per una menuda construcció del carrer de Maluenda. El segon és part de la via pública de la plaça del Mercat, a la banda on està l'Hostal del Peix, que encara conserva una porta gòtica, malmesa i tapiada, recaient al carrer de Vallés.⁶²

Tampoc existia la placeta de la Font Fonda, que hi havia, com s'ha dit, en mig de l'illa de cases

definida per la mateixa plaça del Mercat, carrer de Vallés, Mossén Urios, Peris i Noguera. Degué tenir almenys dos accessos, un per l'estretíssim carreró que hi ha a l'entrar a la plaça de Mossén Urios i altre entre la Fonda del Margalloner i l'Hostal de la Soledat.⁶³

A la part on ara està la pescateria,⁶⁴ estava al segle XVII la carnisseria, però l'atzucac no era tan profund i rematava en un pany semicircular, com es veu al plànol de les *Ordenanzas para el Gobierno político y económico de la Ciudad de San Phelipe*.⁶⁵ Tampoc existeix el corral dels Bous citat en altres documents coetanis, que hi havia entre l'Hostal Fondo, el racó de la Caldereria i les espatlles de l'hort de la Casa de Diego. Amb tot, és a la part de llevant de la plaça del Mercat on es registren les variacions més notables. En realitat, dit espai està format per la unió de les dues antigues places de les Corts i les Cols —origen de l'atípica planta—. Només tenim informació de la desapareguda Casa de la Ciutat, on probablement estaria la Cort del Justícia, però falten almenys, la Cort de la Governació i les cases de mossèn Francesc Audivert i la de don Pedro Beaumont d'aquella part, i les de la vídua na Malferida a ponent, totes enderrocades per tal d'eixamplar i unir ambdós espais públics.

La darrera àrea urbana d'importants canvis és la que envolta la Seu. Durant més de dos segles degué oferir un singular espectacle el contrast entre la vellíssima mesquita musulmana, de la que sobreixia la nau central de la col·legiata gòtica, i les gegants pilastres dòriques de l'absis i creuer de la nova seu en construcció. Dues cultures i tres estils arquitectònics. Tres llenguatges corresponents a altres tantes maneres de manifestar la fe dels xativins. Ben poques conclusions es poden extraure dels breus comentaris que Viciano i Beuter fan de la mesquita de set naus. Res no sabem sobre les mides de l'edifici i situació exacta i, per tant, només tenim notícies tardanes de la violència produïda en la xarxa viària i l'entorn urbà.

Santos. A primers del segle XVI vivia en aquest carrer don Joan Sanç, que va hostatjar en sa casa al virrei, en un dels episodis de les Germanies.

⁶² Nota afegida en 2024. En els darrers anys, l'antiga casa pairal dels senyors de Sorio, convertida en Hostal del Peix, ha experimentat una destructiva reforma arquitectònica interior. Les plaques de ceràmica vidriada i terracuita del rètol es despregueren a poc a poc.

⁶³ Nota afegida en 2024. L'edifici de la fonda del Margalloner va col·lapsar en 2021. Igualment l'Hostal de la Soledat, ara a la venda, està ruïnós per la part interior.

⁶⁴ Nota afegida en 2024. A finals dels anys noranta del segle passat, l'espai la peixateria es va convertir en un residual mercat municipal

⁶⁵ Joseph Estevan Dolz. València, 1750.

Precisament les que ens dona el Repartiment de l'Aigua de la Font Santa fet en 1620.

La seu vella, com l'actual, tenia un accés a la façana nord, però l'escala que salvava el desnivell del terreny era de modestes dimensions, per tal de permetre el trànsit de carros. El pany de cases d'enfront aniria, si fa no fa, paral·lel a l'edifici vell, és a dir: hi havia dos edificis, un a cada costat de l'inici del carrer Sanchis, que tingueren que ser enderrocats en 1753 per tal de bastir la monumental escalinata de la Porta de Santa Anastàsia. Anòmala és també l'alineació en angle recte de les cases a la part posterior de l'església que, igual podria ser una recialla del carrer perimetral de la fàbrica rectangular de la mesquita, com un retir premeditat per a deixar exempt l'absis de la nova seu. Per últim, la construcció de l'aula capítular, arxiu i sagristia, així com la de la nau sud, feren desaparèixer el

el carrer que al document es diu *Carrer que travessa de la Plaza de la Seu al Palau*. Ací cal fer un aclariment per tal d'esmenar errors tradicionals. Aquest palau és el del Bisbe de València, l'únic edifici de la ciutat que a la documentació de l'època foral és distingit de la resta amb el mot *Palau*.

Tots els altres, per més nobles i grans que foren, sempre els citen com *Casa*, malgrat que hi ha a Xàtiva un edifici que tothom coneix com el Palau, però és una denominació que no he trobat fins a 1722, quan ja no existia l'altre.⁶⁶

En la documentació anterior a aquesta data, per exemple en 1652, 1654, 1656, 1660 i 1662, li diuen sempre *Casa del Ardiaca*, *Ardiaca* o *Arthiaca*. Per tant, el mot va sofrir una translació, però no mai abans de desaparèixer el punt referencial que li feia ombra.

Vista de la ciutat des del Bellveret. De banda a banda del convent de Predicadors creuava el canal d'Aigua Santa

⁶⁶ La realitat física degué ser un poc més complexa. Pel que sembla, la Casa de l'Ardiaca estava formada per diversos cossos d'edificis de diferents èpoques, un dels quals era el Palau. La documentació oficial diu a tot el conjunt, *Casa de l'Ardiaca*, i sols es va sobreposar el mot Palau quan ja havia desaparegut el del bisbe. Vegeu les *Determinacions Capitulars*

de 1651 usque 1673, en especial el capítol del 12 de març de 1652 al foli 20, però també els del 13 de gener de 1654, 30 de setembre de 1656 als folis 61 i 117 i les dels folis 175 i 200, així com el *Llibre de Determinacions Capitulars de 1708 a 1735*, capítol del 20 de juny, al foli 147. AHGX.